

Foto: CF. Mørstøl/af. anshaven.no

Av: Anniken Sand,
KoRus - Oslo

Hvordan kan oppsøkende tjenester hjelpe ungdom som eksperimenterer med rusmidler mens de fremdeles er tilknyttet skole eller arbeidsliv, og før rusbruken har ført til rusavhengighet og en mer marginal tilværelse? Dette er sentralt i KoRus Oslo sin deltakelse i EU prosjektet Correlation

EU-prosjektet Correlation:

Oppsøkende sosialt arbeid, brukermedvirkning og ung-til-ung formidling

Mye kan tyde på at ungdom som eksperimenterer med illegale rusmidler begynner med dette i sitt nærmiljø før de dukker opp i de åpne rusmiljøene i byene¹. En stor del av disse ungdommene vil i begynnelsen fremdeles ha et eget sted å bo, til dels fortsatt ha et rusfritt nettverk og en tilknytning til skole eller arbeidsliv. Hvis man klarer å iverksette de rette tiltakene på et tidlig tidspunkt, kan det bidra til å forebygge rusavhengighet og en mer marginal tilværelse. Samtidig investerer de fleste unge i denne gruppen både tid og energi på å holde sitt misbruk skjult for omgivelsene, og er dermed vanskelige å identifisere for det offentlige tjenesteap-

paratet. Innen det forebyggende arbeidet har man likevel noen virksomheter med muligheter for å nå disse gruppene – blant annet utekontakter, som ferdes på andre arenaer og med en annen grad av tilgjengelighet enn mer kontorbaserte tjenester. Oppsøkende sosialt arbeid er deres primære metodikk, og målet deres er ofte knyttet til tidlig intervensjon.

Correlationprosjektet

Kompetansesenter rus - Oslo har jobbet med EU-prosjektet "Correlation II" de siste 3 årene. De sentrale spørsmålene var:

Hvordan kan oppsøkende tjenester identifisere og oppnå kontakt med ungdom som eksperimenterer med rusmidler mens de fremdeles er tilknyttet skole el-

¹ Sandberg, Sveinung og W. Pedersen (2005): Rett fra pikerommet, med ransel på ryggen? - Om ungdom som oppholdt seg rundt plata. NOVA Rapport nr: 6/05.

ler arbeidsliv, og før rusbruken har ført til rusavhengighet og en mer marginal tilværelse?

Hvilke tiltak kan være hensiktsmessige og myndiggjørende (empowering)?

Vi ble invitert inn i prosjektet på bakgrunn av vårt spisskompetanseområde oppsøkende sosialt arbeid, og har ansvaret for en arbeidsgruppe kalt "Outreach and Early Intervention" (oppsøkende og tidlig intervensjon). Målet er å få kunnskap

om hvordan vi kan nå ungdom i risiko på et tidligere tidspunkt i deres ruskarriere gjennom ulike tidlig intervensjonsstrategier. Tidlig intervensjon handler om å identifisere og håndtere et problem på et så tidlig tidspunkt at problemet forsvinner eller blir redusert med begrenset innsats². I faglitteratur fra det oppsøkende feltet³ beskrives tidlig intervensjon blant annet som det å nå ut til ungdom i risikoner så tidlig som mulig.

Hovedmetodene i Correlationprosjektet var oppsøkende sosialt arbeid og ung-til-ung formidling, men vi gjorde også bruk av fokusgrupper og motiverende samtaler. Disse metodene blir omtalt senere i teksten. Resultatene og erfaringene av Correlationprosjektet er beskrevet i en egen håndbok. Et overordnet mål har vært å involvere brukergruppene i arbeidet. Prosjektet har vært praksisnært, og metodene har blitt testet ut og utviklet prosessuelt i tett samarbeid med de opp-

søkende tjenestene og ungdommene som var med. Jeg vil beskrive prosjektet kort i denne artikkelen, men vil legge størst vekt på ung-til-ung formidling og hvordan vi jobbet for brukermedvirkning. Den oppsøkende virksomheten var i de fleste tilfel-

lene en forutsetning for i det hele tatt å komme i kontakt med disse ungdomsgruppene.

Strategier

Mål for prosjektet er tidlig intervensjon, ved hjelp av følgende strategier:

- » Fokusgrupper som et verktøy for brukerinvolvering, kontaktetablering, og for å innhente informasjon om målgruppens behov
- » Ung-til-ung formidling for å få tilgang til skjulte brukergrupper og for å motivere til endring
- » Opplæring i motiverende intervju
- » Videreutvikle praksisen i det oppsøkende arbeidet ved å jobbe systematisk og planmessig med de identifiserte gruppene over tid, og slik etablere gode relasjoner til ungdommene

Ungdom i risiko

Utekontaktene og de oppsøkende tjenestene som var med i prosjektet ble selv bedt om å identifisere grupper av ungdom de opplever som vanskelige å nå, og som de ønsket å jobbe mot og med i dette prosjektet. Ifølge utekontaktene hadde målgruppen noen av de følgende karakteristikker:

- » de kunne være vanskelige å identifisere fordi de fremdeles var i stand til å skjule rusbruken sin

² "Fra bekymring til handling. En veileder om tidlig intervensjon på rusområdet" Helsedirektoratet, 03/2010

³ Erdal, Borge (red.) 2006 Gyldendal akademisk

Hovedmetodene i Correlationprosjektet var oppsøkende sosialt arbeid og ung-til-ung formidling, men vi gjorde også bruk av fokusgrupper og motiverende samtaler

- » de kunne til dels identifiseres, men det kunne være vanskelig å oppnå kontakt med dem
- » utekontaktene var i kontakt med dem, men de unndro seg oppfølging eller videre samtaler om rus
- » utekontaktene opplevde det som krevende å jobbe for endring

Begrepet ”vanskelig å nå” ble dermed utvidet. Utekontakten inkluderte grupper der problemet ikke var det å komme i kontakt med, eller å nå ungdommen i fysisk forstand. De inkluderte med andre ord også det å skulle nå inn til ungdommen på et mentalt plan, å kunne komme i en posisjon der endringsarbeid kunne iverksettes. Utekontakter er ofte i kontakt med ungdom der det er mistanke om rusbruk i lang tid før dette kan bekreftes, eller før et tillitsforhold er opparbeidet slik av man kan avdekke rusbruk og begynne å jobbe for endring.

Utfordringer med målgruppen

Ungdom som eksperimenterer med illegale rusmidler mener ofte at de har kontroll over rusmiddelbruken, og at de ikke har behov for å gjøre noen endringer. De lever livet, de har det gøy, og har ikke opplevd de negative konsekvensene av rusmiddelbruken i stor grad. De gir ofte uttrykk for at de ikke trenger hjelp, og at de ikke føler seg som noen rusmiddelmisbruker. Noen vil også slutte å bruke rusmidler uten å gå veien videre inn i et tyngre misbruk. Utekontaktene er derfor ofte i kontakt med ungdommene i lengre tid før rusbruk blir bekreftet, før det avklares om rusmiddelbruken oppleves som problematisk, eller før ungdommen

selv innser at hans/hennes rusmiddelbruk har utviklet seg til å bli et problem.

Det er et evig dilemma at mange ikke ønsker hjelp tidlig i en misbrukskarriere, når de fremdeles har bånd til det mer etablerte samfunnet. Når personen kommer til det punktet at han eller hun ønsker å

slutte, så har rusmiddelbruken ofte ført til en mer marginal tilværelse, der veien tilbake til fast bosted, jobb eller skole og nykterhet kan være lang. Det er derfor mye å vinne på

Det er derfor mye å vinne på å jobbe med ungdom i den tidlige fasen av et begynnende misbruk

å jobbe med ungdom i den tidlige fasen av et begynnende misbruk. Det at de da ofte ikke identifiserer seg med de mer belastede rusmiddelmisbrukerne kan også bli brukt som en styrke og en motiverende faktor i endringsarbeidet, ved at de identitetsmessig fremdeles tenker på seg selv som en som bruker rusmidler når det passer dem, men at dette ikke definerer dem eller livet deres. Vi ønsket derfor flere redskap til å håndtere ungdommen i denne tidlige fasen der rusmisbruk er bekreftet, men der ungdommen selv kanskje ikke er sikker på om han/hun ønsker å slutte. Vi valgte derfor å gi en del av oppsøkerne opplæring i Motiverende intervju, da denne metodikken blant annet baserer seg nettopp på det å utforske ambivalensen i forhold til å bestemme seg for å gjøre en endring.

Tidlig intervensjon

Tidlig intervensjon var en uttalt målsetting i prosjektet fordi det er så mye å vinne på å unngå en eskalering av et begynnende misbruk. Tidlig intervensjon kan defineres som det å identifisere og håndtere et problem på et så tidlig tidspunkt at pro-

blemet forsvinner eller blir redusert med begrenset innsats⁴. Dette forutsetter tidlig identifisering, og nettopp derfor er det viktig med utekontakter som faktisk er ute og observerer ungdom på andre arenaer enn skole eller i organiserte fritidsaktiviteter, på arenaer der resten av hjelpeapparatet har begrensete muligheter til å være tilstede. Tidlig intervensjon kan være et mål eller en strategi, men er ingen metode i seg selv. Oppsøkende sosialt arbeid er et viktig verktøy innen tidlig intervensjon. Ved å være i kontakt med store deler av ungdomspopulasjonen i et lokalsamfunn blir det lettere å fange opp tegn og symptomer på at noe er i ferd med å utvikle seg, og å intervensjon tidlig. Oppsøkende arbeid er en effektiv måte å komme i kontakt med unge mennesker i risiko i deres eget miljø. Ved å være i kontakt med unge over tid, bygges relasjoner som kan være et utgangspunkt for endringsarbeid.

I følge psykologilitteratur,⁵ så er det visse trekk som gjør en person mer sårbar. Dette kan være lav sosial kompetanse, å være involvert i anti-sosiale aktiviteter, rusbruk i omgivelsene, skolefravær eller konflikter i hjemmet. Skolebytte og overgang mellom avsluttet skolegang og arbeidsliv er også perioder i unge menneskers liv der man er mer sårbar selv om man i utgangspunktet ikke tilhører en risikogruppe. Tidlig intervensjon handler om å styrke de beskyttende faktorene og redusere mulig skade av risikofaktorene.

Det er derfor også viktig å ha kunnskap om beskyttende faktorer. Det betyr at selv om en person kan synes å være i risiko, kan tilstedeværelsen av noen av de følgende elementene redusere påvirkningen av negative faktorer, eller svekke påvirkning av risikofaktorene. Dette kalles også resiliens⁶. Kort sagt er det beskyttende å ha minimum én stabil og viktig person i livet, å ha venner, høy sosial kompetanse, opplevelse av egenverdi og at de blir verdsatt av andre, mestring ved å være god til "noe", og ha en følelse av at livet har mening og sammenheng⁷.

Vi ønsket at tiltakene vi iverksatte i prosjektet skulle bidra til å styrke ungdommen, og forsøkte å inkorporere disse elementene for å jobbe for å redusere risikofaktorer og øke resiliens:

- » finne ressursene hos ungdommene, alle har noen selv om det ofte kan ta litt tid å finne dem
- » finne ut hva som motiverer ungdommene
- » bidra til å forsterke et positivt selvbilde hos ungdommen
- » utvikle talenter og interesser hos ungdommen
- » bistå ungdommen med å gi en følelse av mestring gjennom å gi dem utfordringer på riktig nivå
- » hjelpe ungdommen med å bygge positive relasjoner til venner og familie

4 "Fra bekymring til handling. En veileder om tidlig intervensjon på rusområdet" Helsedirektoratet, 03/2010

5 "Resilience and Vulnerability - Adaptation in the Context of Childhood Adversities" Edited by: Suniya S. Luthar, Columbia University, New York (2003)

6 Resilience can be defined to be 'a set of qualities that helps a person to withstand many of the negative effects of adversity.....Bearing in mind what has happened to them, a resilient child does better than he or she ought to do' (Gilligan, R. (2000) Adversity, resilience and young people: the protective value of positive school and spare time experiences. Children and Society, Vol 14 (1), 37-47

7 Masten, A., Best, K and Garmezy, N (1995) "Resilience and Development: Contribution from the study of children who overcome adversity" in: Development and Psychopathology 2, 425-444.

En av guttene i prosjektet var i ferd med å falle ut av skolen. Den eneste fritidsaktiviteten han bedrev var å sitte hos venner og spille dataspill mens de røykte hasj. Han ble tatt med på klatring, og dette viste seg å være en aktivitet som passet spesielt godt for denne gutten. Han hadde tidligere aldri deltatt i organiserte fritidsaktiviteter, men ble så inspirert av klatringen at han fortsatte med dette ukentlig på egen hånd i etterkant.

Oppsøkende arbeid - hvordan komme i kontakt med målgruppen?

Det er oppsøkende tjenester i rundt 90 kommuner i Norge. De er ulikt organisert, og består som oftest av mellom 2 – 5 ansatte⁸. I Ute/Inne⁹ beskrives kjerneoppgavene innenfor det oppsøkende sosiale arbeidet slik:

”Først og fremst arbeides det oppsøkende overfor de lokale ungdomsmiljøene, oppsøkende sosialarbeidere etablerer tillit og bygger relasjoner til utsatt og hjelpetrenende ungdom. Videre arbeider virksomhetene systematisk med å motivere ungdom til endring gjennom egen aktivitet, rådgivning, eller ved å formidle ungdom til rett hjelpeinstans”.

Oppsøkende tjenester har som oftest en god oversikt over ungdomsmiljøene i sine lokalsamfunn. De ser ungdom i ulike kontekster, og har ofte gode forutsetninger for å kunne avgjøre om ungdom er i risiko eller ikke. Det at utekontakter kan være fleksible i sine tilnærminger kombinert med at de bruker tid, gjør at de kan vente til den unge selv er klar for å ta i mot hjelp.

Likevel lykkes ikke utekontaktene alltid. Tjenestene som var med i prosjektet visste raskt hvilke grupper de over tid hadde hatt et ønske om å oppnå bedre kontakt med, men der de ikke hadde klart det. I visse tilfeller var det mange mislykkete kontaktetableringer med enkeltmiljøer, som avviste utekontaktene av ulike årsaker. Å jobbe med denne avvisningen er en viktig del av det å være oppsøker. I prosjektet ble det besluttet å prøve en ny vinkling inn til noen av gruppene, blant annet ved å spørre representanter fra ungdomsmiljøene om de kunne tenke seg å hjelpe utekontaktene ved å delta i fokusgrupper.

Fokusgrupper

Utekontaktene kjente til dels noen i de gruppene som var definerte som vanskelige å nå, eller de hadde vært i kontakt med dem og blitt avvist. Ungdommen visste derfor som oftest hvem utekontakten var, eller de hadde venner som visste det. Utvalgte ungdommer ble spurt om de kunne tenke seg å delta i fokusgrupper. En fokusgruppe er et planlagt og strukturert gruppeintervju som blir gjennomført i trygge omgivelser med mål om å få innsikt i et på forhånd definert område¹⁰. Ungdommene ble spurt om de ville bidra til at tjenestene kunne bli bedre, fordi de i kraft av å være ungdom er eksperter på hvordan ungdom har det, hva det er ungdom har behov for, og dermed kan rådgive oppsøkerne slik at de vil kunne bli bedre i jobben sin.

Det som viste seg å være spesielt interessant, var at ungdom som tidligere hadde vært avvisende til kontakt med oppsøkerne, nå var villige til kontakten og

8 Rusmiddelstatens kompetansesenter I: Ute/Inne, Erdal, B. (red.) 2006 Gyldendal akademisk

9 Ute/ Inne, Erdal, B. (red.) 2006:40 Gyldendal akademisk.

10 Min oversettelse. Hentet fra Krueger, R. and Casey, M.A. 2000:05 Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research 3rd ed. Thousand Oakes, Calif, Sage Publications, Inc.

også bidro til å rekruttere flere inn til fokusgruppene. Både utekontaktene og ungdommene rapporterte at de opplevde intervjuene i fokusgruppene som en ny erfaring begge parter lærte mye av. Ved å anerkjenne ungdommene som eksperter på eget liv, bidrar man til myndiggjøring. I følge Freire¹¹ kan man forstå myndiggjøring som ansvarliggjøring, at man omdannes fra objekt til subjekt, og gis medbestemmelse og eierskap til eget liv. I flere av tilfellene dannet intervjuene grunnlaget for helt nye relasjoner mellom ungdom og oppsøkere. Mange av ungdommene hadde erfaringer med å ikke lykkes i skolesammenheng, og mange rapporterte at de ikke følte seg hørt, verken hjemme eller på skolen. Nå ble deres erfaringer og innspill verdsatt. Flere ungdommer rapporterte at bare det å få fortalt noen om hvordan de opplevde tilværelsen hadde vært en fin opplevelse.

Vi hadde utformet en intervjuguide med tema som bruk av alkohol og rusmidler, bruksarenaer for- og holdninger til rusbruk, venner og nettverk, ruskonkurrerende aktiviteter, hva de ønsker av utekontaktene og andre voksne. I intervjuguiden hadde vi sterkt oppfordret til å stille åpne spørsmål, og å ha en nysgjerrig innstilling til det ungdommen fortalte. Med åpne spørsmål menes det at man unngår spørsmål med ja/nei svar, at man forsøker å stille spørsmål som åpner for refleksjoner og som ikke er ledende. For utekontaktene ga det å stille åpne spør-

Ved å anerkjenne ungdommene som eksperter på eget liv, bidrar man til myndiggjøring

mål og ha en mer utforskende tilnærming andre svar og mer fyldig informasjon enn det de vanligvis får. I andre sammenhenger er de ofte opptatte av å stille spørsmål som kan bidra til å finne ut i hvilken grad ungdommen står i fare for å falle utenfor det etablerte samfunnet eller for å prøve å avdekke rusbruk. Disse åpne spørsmålene ga ikke bare rikere kunnskap, men også en mye bredere innsikt i livene til ungdommen. Ved å se på ungdommen som eksperter og ikke hjelpetrengende, bidro dette til myndiggjøring.

Motiverende intervju (MI)

Den gode erfaringen med å endre måten oppsøkerne kommuniserte på, førte til at vi også ga opplæring i motiverende intervju. Motiverende intervju (eller motiverende samtale som også er et mye brukt begrep i en norsk sammenheng) er en ikke-moraliserende samtaleteknikk med mål om endring og om å øke personers motivasjon for å gjøre endring.

En konfronterende stil i møte med målgruppen fører sjelden til annet enn at ungdommen trekker seg unna kontakten. For utekontaktene er det viktig ikke bare å etablere kontakt, men også å kunne opprettholde kontakt med ungdom man mistenker ruser seg, og ikke minst med ungdom som man vet ruser seg. Utekontaktene har derfor ofte et repertoir av ulike innfallsvinkler og metoder, fra å drive grupper og aktiviteter med ungdom det er bekymring rundt, til samtaleteknikker som egner seg for oppfølging med personer som fremdeles har et ambivalent forhold til egen rusmiddelbruk;

11 Freire 1999, I: Ute/Inne, Erdal, B, (red.) 2006. Gyldendal akademisk.

eller som ønsker å gjøre noe med denne rusmiddelbruken. Ut fra erfaringer med bruk av åpne spørsmål og en utforskende tilnærming i fokusgruppene, og behovet for verktøy for å samtale med unge i en tidlig fase av rusmiddelbruk, ble det besluttet at opplæring i motiverende intervju skulle være en av tilnærmingene i prosjektet. Innholdet i undervisningen var både rettet mot bruk av MI under utøvelsen av det oppsøkende arbeidet og i det videre motivasjonsarbeidet. Ungdomsgruppa har et stort behov for å utforske egen ambivalens til rusbruk, men vi fant at MI egner seg vel så godt til kontaktetableringer med ungdom ute, som til oppfølgingsamtaler over tid.

Ung-til-ung formidling

Fokusgruppeintervjuene ble tatt opp på bånd, transkribert, og resultatene tolket av prosjektleder sammen med oppsøkere som jobbet med disse ungdommene. Resultatene ble lagt frem for ungdommen som hadde deltatt, og noen av dem ble spurt om de ønsket å bli ung-til-ung formidlere.

Ung-til-ung eller likemannsarbeide er oversatt fra det engelske "peer". Disse norske begrepene er ikke helt dekkende, og det er vanskelig å finne et fullgodt norsk begrep som dekker betydningen av det som kan kalles "peer approaches" (likemannstiltærminger). I den følgende teksten brukes vekselvis ung-til-ung og likemannsarbeide, selv om disse begrepene ikke alltid er helt egnet. Likemannsarbeide kan inkludere støttegrupper, selvhjelpsgrupper, og skolebaserte programmer der ungdom underviser ungdom. Vi valgte å fokusere på "peer education" (ung-til-ung opplæring eller likemannsopplæring), der fokuset ligger mer på opplæring. Dette er

en enkel definisjon av ung-til-ung opplæring (peer education):

"A process of sharing information among group members with similar characteristics, with the aim of achieving positive health outcomes".¹²

Likhet er grunnleggende for ung-til-ung formidling. Hvis ung-til-ung formidleren er for ulik den sosiale gruppen han eller hun skal jobbe med, er vår erfaring at informasjonen ikke vil bli mottatt eller ansett for troverdig. Dette gjelder kanskje særlig for opplæring om rusmidler, hvor unge gjerne har større tiltro til og legger større vekt på venner eller bekjente sine erfaringer fremfor offentlige myndigheters informasjon.

Denne definisjonen legger vekt på den sosiale statusen til ung-til-ung formidleren:

"...alcohol and other drug peer education involves sharing and providing information about alcohol and other drugs to individuals or groups. It occurs through a messenger who is similar to the target group in terms of characteristics such as age, gender and cultural background, has had similar experience and has sufficient social standing or status within the group to exert influence".¹³

Likhet er ikke tilstrekkelig, en viss sosial status og sosiale samhandlingsevner er

12 Bleeker A, 2001 "Drug use and young people – rationale for the DSP" Presented to the 2nd International Conference on Drugs and Young People: Exploring the bigger picture, Melbourne, Australian Drug Foundation

13 McDonald, J, Roche, A, Durbridge, M & Skinner, 2003:13. Peer Education: From Evidence to Practice: An alcohol and other drugs primer National Centre for Education and Training on Addiction, Adelaide.

nødvendige for at ung-til-ung formidleren skal kunne påvirke. Ung-til-ung opplæring handler om å påvirke og endre atferd. Unge tilbringer mye tid med sine jevnaldrende, og blir påvirket av gruppenormer kanskje i særlig stor grad når de gjelder bruk av rusmidler.

Utforming av ung-til-ung opplæringen

Kursopplegget for ung-til-ung formidlingen ble utarbeidet sammen med ungdommen. Noen elementer ble også lagt til på bakgrunn av kunnskapsmangel som kom frem under fokusgruppene. For eksempel viste det seg at en gruppe jenter ikke visste at bydelene hadde en egen helsestasjon for unge, og utekontakten forslo derfor for jentene at de sammen skulle besøke denne, noe jentene gjerne ville. I fokusgruppene kom det frem at ungdommen først og fremst får informasjon om rusmidler fra jevnaldrende i vennegjengen, men at de hadde behov for mer kunnskap. Gjennom at ungdommen fikk definere og utforme egne opplæringsbehov fikk de også eierskap til prosjektet. Forskning viser at aktiv deltakelse i ung-til-ung programmer ofte har en positiv innflytelse på den unge¹⁴. De var med og bestemte hva de ville lære mer om, hvem de ønsket å invitere inn, og utekontaktene fungerte mer som tilretteleggere. Rene informasjonstiltak endrer ikke nødvendigvis atferd¹⁵, det er større sjans for at dette skal skje der det er medvirkning og dialog. Man bør derfor spesialtilpasse tiltakene til hver enkel målgruppe, og budskapet må oppleves som meningsfylt for

livene til de involverte. Vi valgte derfor en form for ung-til-ung formidling der ungdommens delaktighet i utformingen var sentral. Tema som ble del av opplæringsopplegget var informasjon om rusmidler, konflikthåndtering, besøk hos BUP og helsestasjon.

Intervjuene avdekket også at mange av de unge hadde vært i konflikter med politiet, og hadde undret seg over politiets motivasjon for det de opplevde som trakassering og lurte på hvilke lover politiet opererte etter. Flere hadde også mindre gode erfaringer fra barnevernet. Opplæringen inkluderte derfor også dialogmøter med representanter for politi og barnevern, der ungdommen fikk forklart hvordan inngripen fra politi og barnevern kan oppleves, og fikk gitt innspill til hvordan disse kunne gå frem på måter som vil oppleves som mer hensiktsmessige for ungdommen. Likeledes fikk politi og barnevernsrepresentanter mulighet til å forklare hvordan det oppleves å være dem, og hvordan tålmodigheten kan tynnslikes innimellom i møte med frekk og aggressiv ungdom. De fikk en fin dialog rundt hvordan ulike typer oppførsel fører til ulike reaksjoner, og at dette går begge veier. Ungdommen fikk også opplæring i lover og lovgrunnlag politiet og barnevernet opererer etter. Det ble også arrangert dialogmøter mellom et miljø på Sentralbanestasjonen i Oslo og politiet, ettersom det hadde vært konflikter mellom partene. Ved at utekontakten bistod i å arrangere et slikt møte hadde de plutselig en annen innpass i miljøet.

Hvordan vet vi om ung-til-ung formidling virker?

Mange likemanns- og ung-til-ung prosjekter mangler evaluering, og det kan

14 McDonald, J, Roche, A, Durbridge, M & Skinner, 2003:13. Peer Education: From Evidence to Practice: An alcohol and other drugs primer National Centre for Education and Training on Addiction, Adelaide.

15 Svenson, Gary Y m.fl. Europeiska riktlinjer for AIDS peer education för ungdomar. European Commission 1998

være vanskelig å måle effekten av dem. Det har likevel også vært gjort forskning som viser at dette er en virksom tilnærming¹⁶. En systematisk gjennomgang og meta-analyse av like-mannsarbeide knyttet til HIV-forebygging viste en signifikant økning av kunnskap om HIV, reduksjon av deling av utstyr blant injiserende brukere, og økt bruk av kondom¹⁷. Den mest effektive formen for ung-til-ung opplæring var den som hadde fokus på interaktivitet, det vil si at det ikke var et rent undervisningsbasert opplegg, men der dialog og aktiv deltakelse var læringsform, samt utvikling av mellommenneskelige ferdigheter¹⁸. Ren undervisning var med andre ord ikke like virksomt, og vi la derfor opp vår ung-til-ung opplæring med stor grad av delaktighet gjennom at undervisningen var dialogbasert og utformet av ungdommen selv. Tobler¹⁹ gjorde en kategorisering av ung-til-ung programmer i forhold til hva de inneholdt; øke kunnskapsnivå, påvirke følelser, kombinasjon av kunnskap og følelser, og sammenlignet også ung-til-ung programmer med andre opplæringsprogram. Ung-til-ung programmene var de eneste som viste positive resultat når

Det kan være vanskelig å måle i hvilken grad ung-til-ung formidlerne når ut til sine miljøer

det gjaldt å forebygge bruk av rusmidler, reduksjon i rusmiddelbruk, eller å utsette debut. Hun fant at dette gjaldt for ulike typer rusmidler, i ulike aldersgrupper og både i rurale og urbane strøk. En forutsetning var at de unge opplevde kunnskapen og ferdighetene de ble opplært i som relevante for seg selv. Ved å involvere ungdom i utformingen av opplæringen forsøkte vi å sikre at den ville oppleves som relevant. I tillegg til de mer uttalte ønskene om mer kunnskap, ble også tolkninger av fokusgrupperesultatene lagt til grunn for innholdet i opplæringen, som for eksempel at de i en av gruppene pratet mye om konflikter, og at vi derfor valgte å gi dem opplæring i konflikthåndtering.

Det kan være vanskelig å måle i hvilken grad ung-til-ung formidlerne når ut til sine miljøer. I første omgang vil ofte resultatene av "peer-education" være påvirkningen den har på ungdommen som er med i prosjektet og mottar opplæring, det vil si formidlerne selv. En studie av 21 HIV/Aids forebyggende prosjekter fant at 95 % av likemennene hadde gjort endringer i livene sine, og endret atferd. 31 % praktiserte sikker sex og brukte kondomer, 20 % hadde redusert antallet partnere, og 19 % hadde endret egne holdninger²⁰.

Når ung-til-ung formidlingen skjer mot uformelle nettverk og ikke er skolebaserte programmer, vil målgruppen være

16 Prevention Research Quarterly Current Evidence Evaluated Peer education Australian Drug Foundation 2006

17 Effectiveness of peer education interventions for HIV prevention in developing countries: a systematic review and meta-analysis. Medley, A, Kennedy C, O'Reilly K, Sweat M. AIDS Educ Prev. 2009 Jun;21(3):181-206.

18 Tobler N, Roona M, Ochshorn P, Marshall D, Streke A & Stackpole K 2000 "School based adolescent drug prevention programs: 1998 meta-analysis" Journal of Primary Prevention, 20:4 pp. 275-336

19 Tobler N 2000 "Lessons learned" Journal of Primary Prevention, 20:4, pp. 261-74

20 Flanagan D, Williams C, Mahler H. Peer Education in Projects Supported by AIDSCAP: A study of 21 projects in Africa, Asia and Latin America. AIDSCAP 1996

skjult eller utilgjengelig, noe som gjør evaluering enda vanskeligere. Vi loggførte i hvilken grad de unge overbrakte informasjon inn i egne miljøer, vi hadde ikke mulighet til å se om informasjon førte til atferdsendring. Ved hvert møte med ungdom formidlerne ble det snakket om hva slags læring de satt igjen med, og hva de ønsket å bringe videre til sine venner. I begynnelsen av hvert møte ble de unge spurt om hvor mange de snakket med om disse temaene, i hvilken situasjon de var i, og hvordan informasjonen hadde blitt mottatt. I gjennomsnitt hadde de viderefremidlet informasjon 40 ganger hver i løpet av et halvt år. I en av gruppene var det et par gutter som røyket 5 gram hasj daglig, men i løpet av prosjektperioden reduserte de dette til et halvt gram dagen, uten at røykeslutt hadde vært et uttalt mål i prosjektet. I tillegg begynte noen av disse guttene hos psykolog etter besøk hos BUP. Den serbiske partneren i prosjektet hadde svært gode resultater i reduksjon av rusmiddelbruk blant deres deltakere til tross for at heller ikke de hadde dette som uttalt mål; de rapporterte at 16 av 50 deltakere sluttet å ruse seg helt.

Oppsummering

Utekontakter og andre oppsøkere er i kontakt med større deler av ungdomsgruppen, hvor noen har behov for langvarige og spesialtilpassete intervensjoner. Bygging av gode relasjoner og tillit vil være et viktig utgangspunkt for et endringsarbeid. For å oppnå dette, er det

Utekontakters styrke er nettopp fleksibilitet og mulighet for bruk av ulike redskap fra verktøykassa, tilpasning av intervensjoner til hver enkelt persons spesielle behov og situasjon

viktig med ulike metodikk for å komme i kontakt med, og jobbe med disse ungdommene. Det er et stort fokus på evidensbaserte og manualbaserte programmer. Disse er gode til sitt bruk, spesielt når det gjelder universell forebygging. Dette må likevel ikke komme i veien for bruk av fleksible tilnærminger i det praktiske arbeidet for utekontakter og andre forebyggere. Standardiserte og manualbaserte programmer kan synes lettere å implementere og evaluere, men mangler fleksibiliteten og muligheten til å tilpasse seg den konkrete situasjonen. Utekontakters styrke er nettopp fleksibilitet og mulighet for bruk av ulike redskap fra verktøykassa, tilpasning av intervensjoner til hver enkelt persons spesielle behov og situasjon.

Erfaringene fra Correlation har vist at bruk av nye metoder eller en ny vinkling på gamle kan være hensiktsmessige for å nå marginalisert ungdom som unndrar seg kontakt. Ved et fokus på brukermedvirkning satt både ungdommen og utekontaktene igjen med mer enn ved tradisjonelt oppfølgingsarbeid. Brukermedvirkning førte til en øket myndiggjøring av ungdommene i prosjektet.

Correlation – EU prosjekt

(www.correlation-net.org)

- » Correlation II er en del av et EU-program (2009-2012) som har som mål om å øke tilgang til utdanning, helse- og sosiale tjenester for utsatte grupper i Europa.
- » Målet til Correlation II er å finne metoder for økt sosial inkludering og bedre helse for marginaliserte grupper som rusmisbrukere, sexarbeidere, illegale migranter og unge mennesker i risiko.
- » Kompetansesenter rus-Oslo ledet delprosjektet rettet mot unge, kalt "Outreach and Early Intervention" (oppsøkende og tidlig intervensjon), der partnere fra 12 land har delt erfaringer og testet ut ulike tilnærminger for å kunne nå utsatt ungdom (16-23 år) tidligere i en ruskarriere.
- » Kompetansesenter rus-Oslo lanserer nå en manual med ulike metodikk for å kunne nå disse ungdommene tidligere, tidlig intervensjon er den sentrale strategien hvor hovedtilnærmingene er oppsøkende arbeid og ung-til-ung metodikk.
- » Tema i manual er tidlig intervensjon, oppsøkende arbeid, ung-til-ung formidling, hvordan gjøre fokusgrupper, og en introduksjon til motiverende intervju. Den inneholder også et eksempel på et gruppeopplæringsprogram for ungdom, med mål om å øke bevisstheten rundt rusbruk og kunnskapen om rusmidler.
- » Håndboken får ved henvendelse til KoRus-Oslo

Om forfatteren:

Anniken Sand er utdannet sosialantropolog og jobbet hos Uteseksjonen i Oslo før hun begynte ved KoRus - Oslo i 2007. Hun jobber med temaene ungdom i risiko, rusbruk blant ungdom, oppsøkende arbeid, etniske minoriteter, forebyggende arbeid, og har også deltatt i flere internasjonale samarbeidsprosjekter.

